

Theaetetus Sorunu ve Gettier Sorunu

Platon'un genel olarak yapmaya çalıştığı şey, sofistlerin bilginin göreceli olduğu tezini reddetmektir. Sofistler, bilgiyi algı ile özdeşleştirerek herkesin algısı farklı olduğu ve algılar yanıldığı için herkes tarafından kabul edilen bir bilgidен bahsedilemeyeceğini savunurlar. Platon, öncelikle algının bilgi olmadığını, bize sadece inanç verebileceğini ve bazı bilişsel süreçlere tabi olmaksızın bilgiye ulaşamayacağını ileri sürer. Bu tespitten sonra Platon, inancı bilgidен ayıran özelliklerin peşine düşer. İnancın bilgi olması için önce doğru olması gerekir. Fakat doğruluk bir inancı bilgi yapmaya yetmez. O zaman doğru inancı bilgi haline getirmek için "ilave edilmesi" gereken şey nedir? Buna *Theaetetus* sorunu adı verilir çünkü bu sorunu ilk kez bu ismi taşıyan diyalogunda Platon formüle etmiştir.¹

Theaetetus sorununu bir örnekle ortaya koyabiliriz: Eğer siz dün geldiğiniz şehirde bugün yağmur yağdığını biliyorsanız o zaman yağmur *yağmıyordu* ve yağmur yağdığını *inanıyorsunuzdur*. Yağmurun yağması, doğruluk; diğeri de inanç koşuludur. Bunu şu şekilde genelleştirmek mümkündür: Eğer bilgi sahibiyse aynı zamanda doğru inanç sahibisinizdir. Yani bir önermeyi bildiğinizi ama ona inanmadığınızı söylemeniz anlamlı değildir. Fakat bilgi tek başına doğru inançtan daha fazlasını gerektirir. Bunu şöyle düşünelim: Dün ayrıldığınız şehirde yağmur yağdığını inanıyorsunuz. Ama bu konuda hiçbir kanıtınız yoktur. Fakat gerçekten de orada yağmur yağıyorsa sizin "dün ayrıldığım şehirde bugün yağmur yağıyor" (p) şeklinde doğru bir inancınız olur. Fakat biz bu durumda sizin p'yi bildiğinizi düşünemeyiz. Zira siz, yağmur yağmasa bile bu inanca sahip olacaktınız fakat o doğru olmayacaktı. Şuanda inancınızın doğru olmasının nedeni, sadece bir şanstır. Oysa bilgi, şans dışarıda bırakır. Yani inandığımız şeyin doğruluğunu teminat altına alacak ilave koşula ihtiyacımız vardır.²

Bilgi için doğru inanca ilave edilmesi gereken koşul, Platon'un *Theaetetus* diyalogunda da önerdiği cevap olan gerekçelendirilmedir. Chisholm, bu sorun açısından gerekçelendirmeyi "kanıta dayanma" (evident) terimi ile karşılar: Bilgi, kanıta dayalı doğru inançtır (evident true belief). Bu bilgi anlayışına göre eğer bir kişi bir önermenin doğru olduğunu biliyorsa şu üç koşulun sağlanmış olması gerekir. Birincisi bu önerme doğrudur, ikincisi kişi onu kabul etmiştir ve üçüncüsü bu kişi için önerme kanıta dayalı bir şeydir.³ Eğer televizyonda geldiğim şehirde yağmur yağdığı konusunda bir haber izlemiş olsaydım bu benim kanıtım olur ve doğruluk şans olmaktan çıkardı.

Gettier sorunu ise daha farklıdır. O, Platon'un doğru inancın şans eseri bilgi olabileceğini gösteren örneği gibi gerekçelendirilmiş doğru inancın da şans eseri bilgi olacağı durumlara dikkat çekmiştir. Yani doğru inanç bilgi olmadığı gibi gerekçelendirilmiş doğru inanç da bilgi değildir. Gettier önce Platon, Chisholm ve Ayer'in bilgi tanımlarını formülle verir ardından bu tanımlardaki üç koşulun S'nin p'yi bilmesi için yeterli olamayacağını ileri sürer. O, iki noktaya dikkat çeker. İlki şudur: S'nin p'ye olan inancını gerekçelendirmesinin S'nin p'yi bilmesinin zorunlu/gerekli bir koşulu olması anlamında bir kimsenin aslında yanlış bir önermeye olan inancını gerekçelendirmiş olması mümkündür. İkincisi ise şudur: Herhangi bir p önermesi için eğer S, p'ye olan inancını gerekçelendiriyor; p, q'yu gerektiriyor; S, p'den q'yu çıkarıyor ve bu çıkarımın sonucu olarak q'yu kabul ediyorsa o zaman S, q'ya olan inancını gerekçelendirmiş olur.⁴ Gettier'e göre q, doğru ve gerekçelendirilmiş bir inanç olmasına

1 Chisholm 1989, s. 90.

2 Platon, *Theaetetus*, 201c. Platon, *Republic*, 177e6.

3 Chisholm 1989, s. 90. Bazı düşünürler, kabul edilmeden bilinebilecek bazı önermelerin de olabileceğini ileri sürerler. Bu iddia için bkz. D. W. Armstrong, *Belief, Truth and Knowledge*, Cambridge University Press, Cambridge 1973, ss. 137-149.

4 Gettier 1963, s. 122. Buna kapanma (closure) ilkesi adı verilir.

rağmen bilgi olmayabilir. Çünkü S'nin q'yu elde etmesi, bilgi için zorunlu olan bilişsel başarı yerine şans eseri olabilir.⁵ Gettier, gerekçelendirmenin epistemik şansı bilişsel başarıya dönüştürmek için yeterli olmadığını Gettier karşı-örnekleri adı verilen örneklerle ortaya koyar. Gettier'in GDI'deki şans eseri doğruluğu göstermesinden sonra gerekçelendirme ve teminat teorileri, doğruluğu elde etmek için inanan kişiye en iyi pozisyonu sağlayacak koşulları oluşturmaya çalışır. Bu nedenle dışsalcı teoriler, bilgiyi doğru inancın "olumlu epistemik statüsünün" gösterilmesi şeklinde tanımlama yoluna giderler.

Gettier'in eleştirileri, doğrudan Chisholm'un tecrübe bilgileri ile ilgili tanımına yönelmiştir. Bu tartışmaya konu olan bilgi, "S, p olduğunu biliyor." (S knows that p) şeklinde ifade edilen önermesel bilgidir. Önermesel bilgi, bir şeyi veya kişiyi (örneğin hayaletleri veya Ahmet'i) bilme olarak ifade edilen tanıma yoluyla bilme ile bir şeyin nasıl yapılacağını (örneğin bisiklet sürmeyi) bilmekten farklıdır. Tecrübeye dayalı önermesel bilgi, bilgilerimizin en önemli bölümünü oluşturur. A priori olanların dışındaki tüm "S, p olduğunu biliyor." şemasındaki bilgiler bu kapsama girer. S'nin p'yi bilmesinin koşulları doğruluk, inanç ve gerekçelendirme olarak sıralanır. Gettier'in makalesinden sonra bu koşulların nitelikleri sorunu tartışılmaya başlanmış ve "S, p olduğunu biliyor." şeması, "S, p olduğunu biliyor'u bilme" (knowing that S knows that p) şemasına dönmüştür. Gerekçelendirme, "biliyor olduğunu bilme" ile ilgilidir.

Gettier sorununun çağdaş epistemoloji açısından en önemli özelliği, epistemolojik tartışmaları bilginin üçüncü koşuluna yönlendirmiş olmasıdır. Gettier'den sonra filozoflar, yaklaşım kırk yıl boyunca gerekçelendirmenin niteliği, imkânı veya gerekliliği üzerine tartışmışlardır. Bu süre içinde farklı gerekçelendirme yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

Gettier sorununa karşı, gerekçelendirme koşulu ile ilgili üç temel tepkiden bahsetmek mümkündür. (i) Bazıları, üç koşulun bilgiyi tanımlamak için yeterli olduğunu savunmuştur. Irving Thalberg, Graham Dawson ve Charles Pailthorp geleneksel tanımın aynen korunması gerektiğini ileri sürdüler.⁶ Chisholm, geleneksel tanımın yeterli olduğunu ve Gettier'in örneklerindeki hatanın gerekçelendirmeye yüklenen anlamdan kaynaklandığını ileri sürdüler. Chisholm, geleneksel tanımdaki gerekçelendirmenin anlamını revize ederek tanıma bağlı kalır. (ii) Plantinga, Robert Nozick, Alvin Goldman, Keith Lehrer gibi düşünürler Gettier durumlarını ortadan kaldıracak ve gerekçelendirmenin anlamını sınırlandıracak dördüncü bir koşul getirmişlerdir.⁷ (iii) Quine ve Rorty gibi düşünürler de geleneksel terimlerin boş ve bilgiyi anlatmaktan çok uzak olduklarını ileri sürmüşlerdir.⁸ Şimdi Gettier sorununa örneklerle daha yakından bakalım.

5 Cevizci 2010, s. 27. Hasan Yücel Başdemir, "Gettier ve Bilgide Şans Unsuru", *Felsefe Dünyası*, 2009/2, sayı 50. Bir inancın hem kanıtı dayanmış hem de yanlış olan inançların olabileceğine çok önceleri Pierre Bayle (1647-1706) dikkat çekmişti. Pierre Bayle, *Historical and Critical Dictionary: Selections*, Editör: Richard H. Popkin, Bobbs-Merrill Company, Indianapolis IN 1965, ss. 199-201.

6 I. Thalberg, "In Defense of Justified True Belief", *The Journal of Philosophy*, sayı 66/22, 1969, ss. 794-803. Graham Dawson, "Justified True Belief Is Knowledge", *The Philosophical Quarterly*, sayı 31/125, 1981, ss. 315-329.

7 Alvin Goldman, "A Causal Theory of Knowing", *The Journal of Philosophy*, sayı 64/12, 1967, s. 363.

8 Baç 2007, s. 579.